

*Т.О. ВЛАСЮК, кандидат економічних наук,
завідувач відділу навчально-наукового та методичного забезпечення
Інституту вищих керівних кадрів
Національної академії державного управління при Президентові України*

Забезпечення зовнішньоторговельної безпеки України на світовому ринку сільськогосподарської продукції – загальна спрямованість

Постановка проблеми. Глобалізація світової економіки, лібералізація економічних відносин і набуття Україною повноцінного членства в СОТ об'єктивно привели до інтеграції вітчизняних ринків сільськогосподарської продукції у світовий економічний простір. Такі умови, з одного боку, сформували можливості для завоювання вітчизняними товарами нових ринків збуту продукції, а з іншого – зробили відкритими внутрішній ринок України для виробників продукції іноземних держав. Сільське господарство України, незважаючи на економічні та політичні труднощі, продовжує нарощувати свій потенціал і зміцнювати позиції на світовому ринку продовольства. Український аграрний сектор останніми роками стабільно розвивається, він формує близько 13 % валового внутрішнього продукту держави, забезпечує 9-11% доходів до державного бюджету, займає друге місце серед секторів національної економіки у товарній структурі експорту. Україна посідає перше місце у світі з експорту соняшникової олії, третє – зернових культур та кукурудзи, шосте – пшениці, дев'яте – м'яса курятини. В міру нарощування зернового потенціалу країни, вона зможе не лише експортувати половину вирощеного зерна, але й стати стабільним експортером тваринницької продукції на світові ринки [8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика діяльності України на світовому ринку сільськогосподарської про-

дукції у вітчизняній науковій літературі аналізується у працях В. В. Борщевського [11], Н.С. Власенко [12] та інших. Водночас проблеми забезпечення зовнішньоторговельної безпеки згаданого напрямку в науковій літературі практично не висвітлюються.

Мета статті – вивчення сучасного місця України у системі світової торгівлі сільськогосподарською продукцією, визначення проблем забезпечення зовнішньоторговельної безпеки країни на світовому ринку сільськогосподарської продукції та розробка відповідних рекомендацій, що дасть змогу поліпшити існуючу ситуацію, а також мінімізувати виклики й загрози для національної економіки у цій сфері.

Виклад основних результатів дослідження. Парадоксально, що сільське господарство є одним із видів економічної діяльності в Україні, що потребує реалізації послідовної програми державної підтримки і, водночас, має чи не найсприятливіші передумови для нарощування експортного потенціалу. Слід відзначити, що саме ця галузь у період економічної стагнації не лише змогла зберегти існуючі обсяги виробництва продукції, але й забезпечити її високу рентабельність у сільськогосподарських підприємствах, яка у кризовому 2010 році становила 26,7 % [12, с. 53].

Сільське господарство України, враховуючи наявний природно-ресурсний потенціал і працелюбне населення, має унікальну можливість стати локомотивом національної економіки й основою формування її експортних потужностей. Водночас слід відзначи-

ти, що товари окремих галузей сільського господарства виявилися абсолютно неготовими до ведення конкурентної боротьби з їхніми закордонними аналогами як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Наростаючі інтеграційні процеси формують низку загроз та викликів для вітчизняного сільського господарства, подолання яких потребує стратегічної модернізації галузі, реалізації комплексу заходів у напрямі підвищення рівня її конкурентоспроможності й формалізації послідовних заходів у межах державної зовнішньоекономічної політики стосовно забезпечення підтримки процесу виходу сільськогосподарської продукції на зарубіжні ринки.

Проблема забезпечення зовнішньоторговельної безпеки України на світовому ринку сільськогосподарської продукції посилюється як в умовах синхронної ратифікації Вер-

ховною Радою України та Європейським парламентом 16 вересня 2014 року Угоди про асоціацію, яка передбачає створення всеохоплювальної зони вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом, так і економічної блокади вітчизняної продукції сільського господарства з боку Російської Федерації й окремих країн СНД, що зумовлено політичними мотивами та чинниками.

Використання інструментів ведення економічної війни з боку Російської Федерації з метою встановлення контролю над політичними процесами в Україні аргументовано значною часткою експорту вітчизняних товарів до цієї держави, яка у 2013 році становила 23,8 %, що зумовлено близькістю географічного розташування, тісною кооперацією суб'єктів економіки, наявністю традиційного платоспроможного попиту (рис. 1).

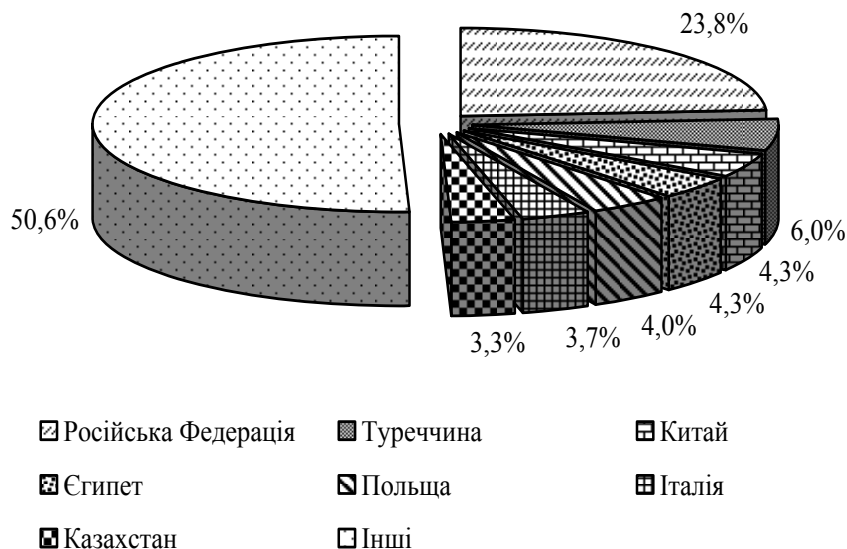


Рис. 1. Основні країни-партнери України в експорті товарів у 2013 році, %

Джерело: Складено на основі [1, с. 29].

В умовах інтеграційних процесів та економічної блокади товарів із боку Російської Федерації перед вітчизняними виробниками постає завдання оперативної переорієнтації на нові ринки збуту продукції й максимального утримання існуючих позицій на ринках країн СНД. У цьому контексті сприятливим чинником можна вважати рішення про тимчасове відтермінування застосування зони вільної торгівлі (ЗВТ) між Україною та Європейським Союзом до 31 грудня 2015 року [16], що, у свою чергу, формує передумови

для забезпечення таких тимчасових переваг для галузі: 1) можливість експорту сільськогосподарської продукції в країни ЄС без мита з одночасним обкладанням митом товарів, що імпортуються на внутрішній ринок України; 2) вітчизняні суб'єкти виробництва сільськогосподарської продукції мають час для модернізації й реструктуризації своїх виробничих потужностей у напрямі підвищення рівня конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції, її якісних і споживчих властивостей, а також поліп-

шення безпеки продовольства;
3) можливість приведення у відповідність до європейських вимог вітчизняних стандартів сертифікації та маркування продукції;
4) пошук між Україною, Російською Федерацією й державами Митного союзу компромісу стосовно формування загальних принципів, методів і підходів ведення торгівлі в умовах функціонування ЗВТ України з ЄС;
5) пошук можливостей, механізмів та інструментів виходу сільськогосподарської продукції на якісно нові продовольчі ринки країн Азії, Африки й Латинської Америки.

Трансформаційні процеси, пов'язані зі становленням приватної власності на засоби виробництва та становленням ринкових відносин в Україні, привели до перерозподілу структури обсягів виробництва валової продукції сільського господарства між ключовими її суб'єктами, в результаті чого господарства населення стали виробляти значну її частину (табл. 1). Незважаючи на поступове збільшення обсягу виробництва продукції сільськогосподарськими підприємствами, частка господарств населення в загальній його структурі у 2013 році становила 46,0 %, а в галузі тваринництва – 56,5 %. Недостатні обсяги виробництва продукції сільськогосподарськими підприємствами знижують загальний рівень конкурентоспроможності галузі.

Господарства населення не володіють у достатніх обсягах ресурсними потужностями для організації виробництва з дотриманням прийнятих норм і стандартів, неспроможні забезпечити належний контроль за веденням технологічного процесу, що знижує споживчі властивості, якість продукції та рівень її товарності в системі технологічно-логістичного ланцюга. Такі обставини є стримувальним чинником як у нарощуванні конкурентоспроможних потужностей вітчизняного сільського господарства, так і його експортного потенціалу на світових ринках.

Ситуація загострюється в умовах об'єктивної необхідності трансформації окремих особистих селянських господарств (далі ОСГ) у товарні форми господарювання відповідно до приведення у відповідність вітчизняних умов прийому та заготівлі сільськогосподарської сировини до вимог членства України в СОТ. У 2015 році переробним підприємствам буде заборонено приймати сільськогосподарську продукцію, вироблену в ОСГ. На даному етапі очевидним є те, що розв'язати цю проблему у короткостроковій перспективі неможливо, тому пріоритетним завданням є необхідність досягнення пролонгації існуючих умов заготівлі сільськогосподарської сировини.

1. Валова продукція сільського господарства України за категоріями господарств у 2000-2013 роках (у постійних цінах 2010 року)*

Показник	Рік					Середній темп приросту (спаду) за 2000-2013 рр.,%	2013 р. до 2011 р., %
	2000	2005	2011	2012	2013		
Усі категорії господарств, млн грн							
Валова продукція – всього	151022,2	179605,8	233696,3	223254,8	252859,0	4,0	108,2
у т. ч.: рослинництва	92838,9	114479,9	162436,4	149233,4	175895,2	5,0	108,3
тваринництва	58183,3	65125,9	71259,9	74021,4	76963,8	2,2	108,0
Сільськогосподарські підприємства, млн грн							
Валова продукція – всього:	57997,7	72764,7	121053,7	113082,3	136590,9	6,8	112,8
у т. ч.: рослинництва	45791,0	55677,0	92138,4	82130,2	103127,8	6,4	111,9
тваринництва	12206,7	17087,7	28915,3	30952,1	33463,1	8,1	115,7
Питома вага валової продукції сільського господарства господарств населення, %							
Валова продукція – всього:	61,6	59,5	48,2	49,3	46,0	-2,2	-2,2
у т. ч. рослинництва	50,7	51,4	43,3	45,0	41,4	-1,5	-1,9
тваринництва	79,0	73,8	59,4	58,2	56,5	-2,5	-2,9

*Джерело: Розраховано на основі [12, с. 44, 46].

Ресурсно-виробничі потужності сільсько-го господарства, функціональна спроможність внутрішнього ринку й раціоналізм у процесі використання інструментів регулю-

вання експортно-імпортних операцій визначають обсяги, структуру та параметри зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією (табл. 2).

2. Зовнішня торгівля сільськогосподарською продукцією в Україні в 2005-2013 рр., млн дол. США *

Вид продукції	Рік					2013 р. до 2011 р., %
	2005	2010	2011	2012	2013	
Обсяг експорту, млн дол. США						
Усього	4304,8	9935,9	12804,1	17905,6	17038,8	133,1
у т.ч.: живі тварини, продукти тваринного походження	732,1	771,4	936,6	960,6	1084,1	115,7
продукти рослинного походження	1694,8	3976,2	5531,9	9222,5	8875,9	160,4
жири та олії тваринного або рослинного походження	587,2	2617,3	3396,4	4210,6	3507,1	103,3
готові харчові продукти	1290,8	2571,1	2939,1	3511,9	3571,7	121,5
Обсяг імпорту, млн дол. США						
Усього	2683,8	5763,5	6346,7	7513,9	8187,4	129,0
у т.ч.: живі тварини, продукти тваринного походження	499,6	1241,0	1035,4	1711,0	1894,5	183,0
продукти рослинного походження	525,5	1563,9	1815,9	2431,0	2670,0	147,0
жири та олії тваринного або рослинного походження	204,1	451,6	468,7	406,3	403,4	86,1
готові харчові продукти	1454,6	2506,0	3026,7	2965,5	3219,5	106,4
Сальдо зовнішньої торгівлі, млн дол. США						
Усього	1621,0	4172,4	6457,4	10391,7	8851,4	137,1
у т.ч.: живі тварини, продукти тваринного походження	232,5	-469,6	-98,8	-750,4	-810,4	x
продукти рослинного походження	1169,3	2412,3	3716,0	6791,5	6205,9	167,0
жири та олії тваринного або рослинного походження	383,1	2165,7	2927,7	3804,3	3103,7	106,0
готові харчові продукти	-163,8	65,1	-87,6	546,4	352,2	x
Коефіцієнт покриття експортом імпорту						
Усього	1,6	1,7	2,0	2,4	2,1	0,1
у т.ч.: живі тварини, продукти тваринного походження	1,5	0,6	0,9	0,6	0,6	-0,3
продукти рослинного походження	3,2	2,5	3,0	3,8	3,3	0,3
жири та олії тваринного або рослинного походження	2,9	5,8	7,2	10,4	8,7	1,5
готові харчові продукти	0,9	1,0	1,0	1,2	1,1	0,1

*Джерело: Розраховано на основі [12, с. 70, 72].

Протягом досліджуваного періоду можемо спостерігати позитивну тенденцію зовнішньоторговельного балансу сільськогосподарської й продовольчої продукції України, однак її темпи є недостатніми для формування належного рівня зовнішньоторговельної безпеки держави. На фоні такого незначного поліпшення, катастрофічною залишається ситуація в сегменті ринку продукції тваринного походження, коефіцієнт покриття експортом імпорту якого у 2005 році порівняно з 2013 роком зменшився на 0,9 пункта. Погіршення ситуації на ринку продукції тваринництва зумовлено впливом як внутрішньогалузевих чинників (низькою оборотністю коштів; низькою інвестиційною

привабливістю; недостатнім рівнем конкурентоспроможності вітчизняної галузі; високою матеріаломісткістю виробництва; занедбаністю матеріально-технічної бази; низьким рівнем автоматизації праці; стійкою тенденцією до скорочення поголів'я ВРХ; проблеми з формуванням кормової бази, у тому числі зменшенням посівної площі під кормовими культурами), так і недосконалістю інституціонального середовища та наявністю інституційних пасток.

У структурі товарного імпорту найбільшу частку (39,3 %) мають готові харчові продукти, що зумовлено як вищим рівнем їх конкурентоспроможності по окремих товарних групах порівняно з вітчизняними аналогами,

так і недостатньою насиченістю цього сегмента ринку власною продукцією. Водночас більше половини експорту продукції становлять продукти рослинного походження (52,1 %), тоді як живі тварини та продукти тваринного походження мають лише 6,4 %. Безперечно, що наявність такого диспаритету в структурі товарного експорту й імпорту спричинена як чинником регіональної спеціалізації сільського господарства, так і прорахунками у веденні зовнішньоторговельної політики, недостатньою рішучістю у відстоюванні інтересів вітчизняних товаровиробників, ресурсною неспроможністю га-

лузі до ведення конкурентної боротьби з потужними іноземними виробниками.

Проведення структурного аналізу обсягів експорту й імпорту в розрізі окремих видів товарів забезпечило ідентифікацію сегментів зовнішньоторговельного ринку, в межах яких доцільними є реструктуризація виробничих потужностей сільського господарства та перегляд прикладних засад ведення торговельної політики з огляду на необхідність посилення захисту внутрішнього ринку й підвищення рівня зовнішньоторговельної безпеки (табл. 3).

3. Експорт-імпорт окремих видів товарів в Україні в 2011-2013 рр., млн дол. США *

Вид товару	Експорт			Імпорт			2013 р. до 2011 р., %	
	Рік						Експорт	Імпорт
	2011	2012	2013	2011	2012	2013		
Яловичина	60,6	76,4	93,0	13,8	13,4	15,1	153,5	109,4
Свинина	57,6	92,6	20,9	160,6	446,0	388,6	36,3	у 2,4 р.б.
М'ясо і субпродукти птиці	79,0	145,2	232,1	60,4	157,2	101,6	у 2,9 р.б.	168,2
Риба	15,9	14,4	12,9	390,0	564,6	712,2	81,1	182,6
Молоко й молочні продук- ти	138,5	135,4	130,5	39,6	48,2	63,1	94,2	159,3
Масло вершкове та інші молочні жири	9,7	2,9	22,2	25,8	38,7	67,4	у 2,3 р.б.	у 2,6 р.б.
Сири	445,0	358,4	362,3	68,1	91,5	111,3	81,4	163,4
Пшениця	1070,3	2356,6	1891,5	2,0	1,3	1,9	176,7	95,0
Жито	1,5	2,5	3,4	0,1	0,2	0,4	у 2,3 р.б.	у 4 р.б.
Ячмінь	537,6	693,7	575,7	16,9	10,0	3,8	107,1	22,5
Овес	0,2	0,5	0,7	1,4	1,3	-	у 3,5 р.б.	-
Кукурудза	1982,6	3893,0	3833,3	167,0	204,2	255,1	193,3	152,8
Рис	2,0	12,7	12,2	31,6	26,6	39,0	у 6,1 р. б.	123,4
Гречка	0,6	0,3	0,4	0,0	1,8	2,6	66,7	-
Просо	9,9	12,6	11,4	0,1	0,0	0,2	115,2	у 2 р.б.
Насіння соняшнику	247,4	165,7	49,0	108,5	179,3	211,8	19,8	195,2
Олія соняшникова	3145,7	3972,0	3281,0	2,7	3,0	3,0	104,3	111,1
Сосиски, ковбаси і анало- гічні вироби з м'яса	2,6	6,0	6,1	8,5	6,1	6,3	у 2,3 р.б.	74,1
Готові чи консервовані продукти з м'яса	5,6	11,6	8,5	19,5	27,6	27,3	151,8	140,0
Цукор білий	4,3	113,7	67,1	29,6	0,5	0,8	у 15,6 р.б.	2,7
Кондитерські вироби з цук- ру	190,5	172,9	158,0	54,9	65,1	64,5	82,9	117,5
Хлібобулочні кондитерсь- кі вироби	93,9	100,1	84,7	34,6	38,8	48,4	90,2	139,9
Пиво із солоду	93,9	100,1	84,7	34,6	38,8	48,4	90,2	139,9
Горілка	95,1	99,7	100,0	34,8	44,4	63,6	105,2	182,8
Тютюнова сировина	4,7	9,7	0,1	320,2	340,8	265,6	2,1	82,9

* Джерело: Розраховано на основі [2, с. 50; 4, с. 52].

Як бачимо, від'ємне сальдо зовнішньоторговельного балансу у 2013 році спостерігалось на ринках свинини (-367,7 млн грн), риби (-699,3 млн грн), рису (-26,8 млн грн), гречки (-2,2 млн грн), насіння соняшнику

(-162,8 млн грн), готових і консервованих продуктів із м'яса (-18,8 млн грн), тютюнової сировини (265,5 млн грн). Проведені дослідження показують, що в Україні значну частку імпорту мають товари тваринного

походження, що зумовлено як недостатнім рівнем конкурентоспроможності вітчизняної тваринницької продукції (включаючи внут-

рішній та зовнішній ринки), так і нижчим рівнем самозабезпеченості цією продукцією в Україні (рис. 2).

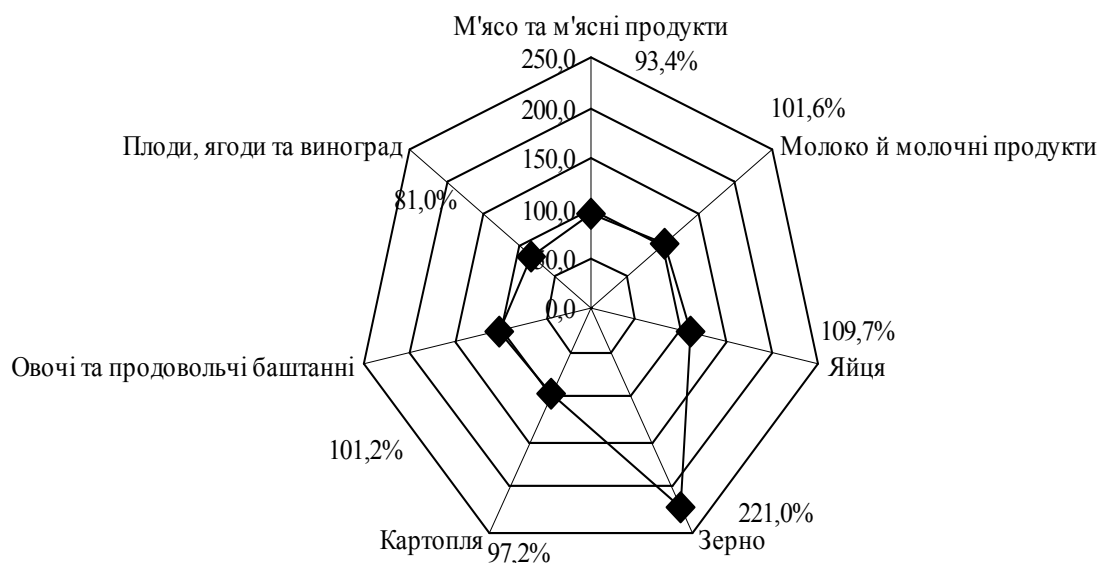


Рис. 2. Рівень самозабезпеченості основними видами продовольства в Україні у 2013 році, %

*Джерело: Складено на основі [12, с. 161].

Результати аналізу вказують на те, що найбільше уряд має бути заінтересований в імпорті плодів, ягід та винограду, оскільки природно-кліматичні умови, спеціалізація сільського господарства й технологія виробництва цієї продукції в Україні не уможливають повною мірою задовольнити наявні потреби у цьому сегменті ринку. Водночас найкращий рівень забезпеченості зерном, виробництво якого у 2013 році в 2,2 раза перевищувало наявну потребу, що формує сприятливі передумови для укріплення та нарощування експортних потужностей у цьому сегменті ринку. Проблемною залишається ситуація на ринку продукції тваринного походження, розв'язання якої ускладнюється посиленням негативних тенденцій до зменшення цінового індексу умов торгівлі в розрізі окремих товарів, що було особливо відчутним у 2012 році.

Формування зовнішньоторговельної безпеки передбачає необхідність побудови механізмів захисту внутрішнього ринку. З одного боку, політика протекціонізму не вписується в ідею глобалізації й інтеграції ринків, а з іншого – можемо спостерігати ефективно її використання з боку країн із розвиненим висококонкурентоспроможним АПК. Тут цінним може бути досвід країн Європейського Союзу. Незважаючи на декларації

стосовно справедливості та дотримання прав виробників сільськогосподарської продукції, керівництво Європейського Союзу завжди приймало рішення, які передусім були спрямовані на підтримку власного виробника й дотримання балансу на внутрішньому ринку продовольства, а у випадках, коли підходи до окремих проблем радикально суперечили рішенням СОТ, дипломатичними перемовинами прийняття невігідних рішень могло бути відтермінованим [11, с. 52]. Для України доцільність використання інструментів захисту внутрішнього ринку обґрунтовується такими чинниками:

- 1) поки що недостатній рівень конкурентоспроможності окремих видів продукції;
- 2) необхідність гарантування безпеки продовольства, що потрапляє на внутрішній ринок;
- 3) збереження робочих місць, що містить глибоку соціальну складову, насамперед, на сільських територіях;
- 4) балансування пропозиції на ринку в розрізі товарних груп.

Розробку організаційно-економічного інструментарію зміцнення зовнішньоторговельної безпеки України доцільно здійснювати з урахуванням одержаних результатів SWOT-аналізу (табл. 4).

4. Результати SWOT-аналізу передумов зовнішньоторговельної безпеки України на світовому ринку сільськогосподарської продукції*

	Сильні сторони	Слабкі сторони
	Потужний природно-ресурсний потенціал і сприятливі природно-кліматичні умови; вигідне територіальне розміщення України та наявність розвинутого транспортного сполучення; наявність невикористаних резервів до нарощування обсягів виробництва продукції й підвищення рівня ефективності господарювання; потужні перспективи розвитку органічного землеробства; високий рівень диверсифікації виробництва продукції; можливість представлення продукції на всіх сегментах ринку; залучення у виробництво відносно дешевших трудових ресурсів	Занедбаність матеріально-технічної бази сільського господарства; нерозвиненість інфраструктурного забезпечення сільських територій; ускладнений доступ до фінансових ресурсів; низький рівень інвестиційної привабливості; низький рівень інтеграційних зв'язків та співпраці між суб'єктами продуктового ланцюга; непоширена практика створення кооперативних формувань, що здатні забезпечувати підтримку господарських процесів від етапу виробництва продукції до її експорту; невідповідність інституційного середовища реальним потребам потенційних суб'єктів експорту продукції
	Можливості	Загрози
	Одержання більшого прибутку в результаті формування доданої вартості, підтримка процесів розширеного відтворення; вихід на нові ринки; налагодження міжнародної співпраці; запровадження зарубіжного досвіду у вітчизняну практику господарювання; підвищення рівня конкурентоспроможності продукції; матеріально-технічне переоснащення й модернізація суб'єктів господарювання; розвиток логістичним систем та об'єктів інфраструктурного забезпечення процесу зовнішньої торгівлі; активізація регіонального транскордонного співробітництва; побудова міжгалузевих горизонтально-вертикальних зв'язків	Валютні ризики, пов'язані з нестабільністю валютного курсу гривні; надмірна залежність параметрів розвитку світового ринку продовольства від політичної кон'юнктури; надмірний вплив неформального інституціонального середовища в одержанні переваг для виходу на світові ринки; зростання рівня трансакційних витрат; часткова втрата позицій на внутрішньому ринку; ризики використання інструментів ведення економічної блокади по відношенню до вітчизняної продукції; віддання переваги у вирішенні торговельних питань особистим домовленостям представників влади держав-партнерів, поряд із використанням принципу економічної доцільності

* Джерело: Власна розробка.

Висновки. Результати проведених досліджень дають підстави стверджувати, що забезпечення зовнішньоторговельної безпеки України на світовому ринку сільськогосподарської продукції потребує реалізації комплексу заходів як у межах державної економічної політики, так і на галузевому рівні управління, пріоритетними серед яких є такі:

раціональне та послідовне використання урядом політики протекціонізму вітчизняного ринку, передусім, в аспекті гарантування захисту для галузей АПК, що найбільше потребують державної підтримки (зокрема, виробництво м'ясної й молочної продукції), застосуванням інструментів митного регулювання та квотування експорту-імпорту продукції, відстоювання національних інтересів на міждержавному рівні у рамках підписання торговельних договорів, застосування спеціальних пільгових режимів торгівлі для окремих сегментів ринку, забезпечення балансу продовольчої кон'юнктури відповідно до наявних запасів, одержаних урожаїв і фонду споживання конкретних видів продукції;

активізація нормативно-правових процедур стосовно приведення у відповідність національних підходів до сертифікації, мар-

кування та стандартизації продукції до міжнародних норм і правил ISO (International Organization for Standardization), через узгодження інтересів вітчизняних виробників із вимогами міжнародних торговельних інституцій, скорочення бюрократичних процедур у ході проходження митного оформлення продукції, підтримку процедури імплементації взятих себе зобов'язань у рамках підписаних міжнародних договорів, інтеграцію та посилення співпраці вітчизняних інституціональних структур забезпечення сертифікації й стандартизації товарів із міжнародною торговельно-економічною спільнотою, гарантування дотримання вимог і стандартів забезпечення безпеки продовольства, що потрапляє на ринок;

підвищення рівня ефективності державної програмної підтримки розвитку сільського господарства на засадах послідовності та прозорості виділення коштів, активізації державно-приватного партнерства у напрямі поліпшення інвестиційної привабливості АПК, створення механізмів громадського контролю за процесом використання бюджетних коштів, формування економічних стимулів і передумов для трансформації особистих селянських господарств у фер-

мерські господарства й малі сільськогосподарські підприємства;

поліпшення матеріально-технічного забезпечення, модернізація та техніко-технологічне переоснащення галузі з метою підвищення рівня конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції, спрощення доступу господарюючих суб'єктів до одержання кредитних ресурсів, активізація розвитку лізингових відносин, удосконалення тех-

нології виробництва сільськогосподарської продукції, передусім, в аспекті зниження рівня її матеріаломісткості, енергоємності й собівартості, поліпшення системи заготівлі та зберігання сільськогосподарської продукції з можливістю її реалізації протягом календарного року, приведення у відповідність до міжнародних стандартів вітчизняних норм пакування й маркування продукції.

Список використаних джерел

1. Зовнішня торгівля України : стат. зб. / Державна служба статистики України. – Відп. за вип. А. Фризоренко, – К., 2014. – 106 с.
2. Зовнішня торгівля України товарами та послугами в Україні у 2012 році : стат. зб. / Державна служба статистики України. – Відп. за вип. А. Фризоренко. – Т. 1. – К., 2014. – 140 с.
3. Зовнішня торгівля України товарами та послугами в Україні у 2012 році : стат. зб. / Державна служба статистики України. – Відп. за вип. А. Фризоренко. – Т. 2. – К., 2014. – 244 с.
4. Зовнішня торгівля України товарами та послугами в Україні у 2013 році : стат. зб. / Державна служба статистики України. – Відп. за вип. А. Фризоренко. – К., 2014. – 158 с.
5. Из-за недостатка зернохранилищ аграрии потеряли 10 млрд грн – эксперт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://latifundist.com/novosti/23024-iz-za-nedostatka-zernohranilishch-agrarii-poteryali-10-mlrd-grn--ekspert>
6. Кількість сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні за видами, станом на 01.04.2014. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/node/13884>.
7. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI // Голос України. – 2010. – 4 груд. – № 229 (№229-230).
8. Прес-реліз до Міжнародної конференції “Нові можливості та виклики для аграрної торгівлі України з ЄС”. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minagro.gov.ua/node/13524>.
9. Про сільськогосподарську кооперацію : Закон України // Відом. Верхов. Ради України (ВВР). – 1997. – № 39.
10. Реалізація ініціативи "Рідне село" сприятиме формуванню середнього класу в селі. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245207336&cat_id=244276429.
11. Розвиток сільських територій в системі євроінтеграційних пріоритетів України : [моногр.] / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; наук. ред. В. В. Борщевський. – Львів, 2012. – 216 с. (Серія “Проблеми регіонального розвитку”).
12. Сільське господарство України у 2013 році : стат. зб. / Державна служба статистики України. – За ред. Н.С. Власенко. – К., 2014. – 400 с.
13. Співробітництво між Україною та ЄС у 2011 році : стат. зб. / Державна служба статистики України. – Відп. за вип. А. Фризоренко. – К., 2012. – 242 с.
14. Співробітництво між Україною та ЄС у 2012 році : стат. зб. / Державна служба статистики України. – Відп. за вип. А. Фризоренко. – К., 2013. – 229 с.
15. Співробітництво між Україною та ЄС у 2013 році : стат. зб. / Державна служба статистики України. – Відп. за вип. А. Фризоренко. – К., 2014. – 208 с.
16. Тимчасове застосування ЗВТ України з ЄС відтерміновано до 31 грудня 2015 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://economics.unian.ua/finance/984325-timchasove-zastosuvannya-zvt-ukrajini-z-es-vidterminovano-do-31-grudnya-2015-roku-zayava.html>.
17. Food Security Policy in Developed Countries, Parke Wilde. Oxford. Print Publication Date: Sep 2011.
18. The Political Economy of the United Nations Security Council, James Raymond Vreeland, Axel Dreher, Cambridge University Press, Date Published: May 2014.
19. Agricultural Economics: Pearson New International Edition, 3rd Edition, H. Drummond, John Goodwin Date Published Nov 2013.
20. Introduction to Agricultural Economics, 6th Edition, John Penson, Oral Capps, C. Rosson, Richard Woodward, Date Published May 2014.
21. International Trade in Agricultural Products, Michael Reed, Date Published Jul 2000.

Стаття надійшла до редакції 27.11.2014 р.

* * *

УДК 331.101.3:631.11

*О.В. ЛАВРУК, кандидат економічних наук, асистент
Подільський державний аграрно-технічний університет*

Формування мотиваційного механізму розвитку аграрних підприємств

Постановка проблеми. Сучасні ринкові умови загострюють питання забезпечення стабільного розвитку аграрного виробництва і високого рівня ефективності господарювання сільськогосподарських підприємств. А тому необхідність формування мотиваційного механізму викликана існуючими ринковими процесами, які мають місце в суспільстві й аграрному виробництві, оскільки тут різні інтереси породжують різноманітні мотиви. Водночас їхню взаємодію та узгодженість практично неможливо здійснити без мотиваційного механізму, який має враховувати можливості підприємств і особистісну систему індивідуальних потреб, цінностей, інтересів, задоволення яких відбувається у процесі виробничої діяльності.

Актуальність цих питань спонукає до розробки науково обґрунтованого мотиваційного механізму, який за допомогою раціонального поєднання адміністративних та соціально-економічних стимулів здатний забезпечити високий рівень ефективного розвитку аграрних підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний вклад у дослідження сутності, змісту, функцій, ефективності праці, розвиток різних теорій мотивації трудової діяльності та її оцінки внесли зарубіжні вчені: К. Альдерфер, В. Врум [17], Ф. Герцберг, Е. Лоулер [16], А. Маслоу [13], Д. МакГрегор, Д. МакКлеланд [12], Л. Портер [16].

Обґрунтування окремих проблем трудових ресурсів, мотивації й мотиваційних технологій у практиці управління підприємств-

вами, розробку основних моделей мотивації та стимулювання праці, а також рекомендацій для їхнього широкого використання в аграрному виробництві з метою поліпшення трудової діяльності працівників і розвитку сільськогосподарських підприємств зробили в своїх численних роботах вітчизняні вчені: Д.П. Богиня [2], Т.О. Галайда [3], В.С. Дієперов [4], Л.І. Долгова [1], О.А. Грішнова, Й.С. Завадський, А.М. Колот [5], Г.Т. Куліков [1], Л.С. Лисогор [1], М.Й. Малік [6], П.Т. Саблук [8], М.В. Семикіна [2], Л.В. Шаульська [11].

Незважаючи на вагомий внесок цих, як і багатьох інших, учених у систему наукових досліджень, актуальність та наукове значення досліджуваних питань доводить про ще недостатньо високий рівень їхньої розробки. Серед наукових праць практично мало цілеспрямованих досліджень, в яких розглядалися б комплексні підходи до формування мотиваційного механізму і встановлення оптимальних співвідношень між його структурними елементами.

Мета статті – систематизувати основні структурні елементи при формуванні мотиваційного механізму та обґрунтувати його спрямованість на ефективний розвиток аграрних підприємств у ринкових умовах господарювання.

Виклад основних результатів дослідження. На нинішній час динамічний і ефективний розвиток аграрних підприємств Хмельницької області зумовив необхідність формування такого мотиваційного механізму, який враховував би особливості й вимоги виробництва, інтереси підприємств та їх-